

Razgovor

EMMANUEL LE ROY LADURIE¹

Emmanuel Le Roy Ladurie rođen je 1929. godine u Les Moutiers-en-Cinglais na sjeveru Francuske. Nakon obrazovanja u Ceanu, Parizu i Sceauxu 1953. godine stiče *agrégation* koji mu omogućuje predavanje povijesti na školama. Nakon dvije godine predavanja na gimnaziji u Montpellieru, Le Roy Ladurie započinje dugotrajnu karijeru na francuskim sveučilištima. Nakon tri godine predavanja na Faculté de lettres de Montpellier (1960.-1963.) vraća se u Pariz na EHESS u tim povjesničara okupljenih oko Fernanda Braudela. Od 1973. Le Roy Ladurie drži i na Collège de France Katedru za povijest modernih civilizacija. Na Le Roy Laduriea svakako utječe sveopći val promjena pokrenut 1968. i ranije, što se reflektira u njegovim stavovima i djelima. Kao učenik Fernanda Braudela slijedi neke njegove vizije historije, ali se i u određenoj mjeri udaljava od njegova primarna interesa, obilježavajući tako važni preokret povjesničara oko časopisa *Anali* s ruralne i ekonomske historije na proučavanje mentaliteta. Upravo u razdoblju 1960-ih godina izlazi i njegova prva knjiga *Les paysans de Languedoc* (1966.) koja je ustvari preuređena doktorska disertacija. U toj knjizi autor otkriva prošlost seljaštva pokrajine Languedoc, uvođći velik broj kvantitativnih vrela u totalnu historiju jednog kraja. Međutim 1970-ih Le Roy Ladurijeva popularnost doseže vrhunac. Njegov bestseller *Montaillou* (1975.), studija malog okcitanskog sela u Francuskoj napisana u izrazitom stilu i namijenjena široj publici, prodan je samo u Francuskoj u 500.000 primjeraka. Samo nekoliko

godina kasnije izlazi i *Le Carnaval de Romans: de la chandeleur au mercredi des cendres*, sjajna analiza masakra na karnevalu 1580. godine u gradu Romansu. U tom djelu, Emmanuel Le Roy Ladurie otkriva socijalnu historiju i političke odnosne staleža Francuske 16. stoljeća. Ovo djelo može se smatrati tipičnim Le Roy Ladurijevim radom, kojega krasi tečni narativ, neprestano eksperimentiranje povijesnim vrelima i otvaranjem novih aspekata povijesti ranog novog vijeka kroz studije socijalnih, mikrohistorijskih, kulturnohistorijskih ili ekonomskih odnosa. Nažalost, hrvatskom čitateljstvu taj predstavnik novije (druge) generacije povjesničara oko *Analā* nije poznatiji, budući da još nema prevedenog djela. U *Gordoganu* (1991.) i *Radovima Zavoda za hrvatsku povijest* (1996.) prevedeni su neki njegovi članci, no još se čeka prijevod opsežnijeg djela.

Pro tempore: Možemo li, prema uzoru na neke kritičare (Hope H. Glidden), *Anale* nazvati i „prostorom za vježbu“ francuskih povjesničara?

Le Roy Ladurie: Da, *Anali* su primijetili novi prostor, nova područja i to ekonomije, historije cijene, mentaliteta, ... Odbijanje određenih događaja je možda pretjerano, ali u konačnici dobiva se ipak jedno dubinsko istraživanje. Iz kruga *Analā* ta su se područja proširila i daleko izvan samog časopisa, i nametnula se, možemo reći, historičarskoj literaturi u svijetu.

Pro tempore: Postoji li i za Vas jedan francuski povjesničar 19. stoljeća koji Vas je posebno inspirirao, kao što je primjerice L. Febvre gajio posebno poštovanje prema Julesu Micheletu?

Le Roy Ladurie: I mene je Michelet interesirao. On je, dakle, jedan romantični historičar, ljevičar... Inspiriran je revolucijom i srednjim vijekom. Ali *Anali* imaju više jedan tehnički aspekt, oslobođen politike, manje vezan uz nacionalnu realnost Francuske, pa je stoga Michelet kao velik pisac i veliki

povjesničar, svojevrsni poeta među povjesničarima, on ostavlja materijalističku kulturu, velik je to povjesničar, ali *Anali* su nešto drugačiji.

Pro tempore: U kakvom stanju se nalazio časopis *Anali* nakon 1968. godine, kada je Vaša generacija povjesničara preuzimala uredništvo. Što je novo došlo takvim osvježenjem?

Le Roy Ladurie: Da, ...bio sam direktor *Analā*, no sada sam u mirovini, prepustio sam prostor mladima. Ali jedno vrijeme sam bio jedan od tri ili četiri urednika *Analā*. Razvio sam historiju cijena, materijalnu historiju, gotovo materijalističku, iako nisam marksist, ali na kraju krajeva, imam određeno poštovanje prema marksistima, te posebice socijalu historiju i ekohistoriju. Mislim da sam ostavio traga, ali sada s obzirom na moje godine, i bolje je što sam prepustio *Anale* mladima, njihovoj dinamici i mislim da su *Anali* i dalje jako dobra revija.

Pro tempore: Na nekoliko mjesta Peter Burke, pišući o povjesničarima oko *Analā*, ističe

vidljivu ljubav koju Vi i Braudel gajite prema jugu. Koji su korijeni takvih emocija kod Vas?

Le Roy Ladurie: Već Peter Burke je nazvao to „duhom juga“ (...) Braudel je primarno bio povjesničar Mediterana, općenito i mediteranskih zemalja, posebno Španjolske i Italije, a djelomično i Osmanskog Carstva. Francuske provincije juga igrale su relativno malu ulogu u njegovom djelu. Realno, Braudel je po mišljenju Mediteranac, a po podrijetlu s Lorraine.² Također, on misli globalno kada govori o Atlantiku (...) i Braudel je globalni kapitalist, malo u duhu Wallersteina (...) I tako, taj se „drugi“ Braudel na kraju svog života vratio francuskom identitetu, ali ne samo jugu. Generalno, različiti su francuski identiteti i to - alzaški, flamanski, bretonski i drugi. On je bio inspiracija francuskom političarima. A što se mene tiče, ja sam zapravo prilično zaposlen jugom Francuske, okcitanskim populacijama i južnim Alpama, ali zanimaju me i druge regije i posebice radim francuske regije kada se bavim ekohistorijom. Bavim se europskom poviješću, možda ponekad globalnom, ali uglavnom europskom. Dakle, jug Francuske i jug općenito imaju važan udio u mom senzibilitetu, posebno zato što sam iz Normandije, koja je pak na sjeveru.

Pro tempore: Možete li se složiti s tvrdnjom da je totalna historija (*histoire totale*) među rijetkim pojmovima koji od prve do treće generacije povjesničara oko *Analā* zadržao svoje značenje? Mislite li da je i danas u historiografiji moguća totalna historija?

Le Roy Ladurie: Totalna historija? Da, dakle, ali mislim da se promijenila. Nisam pobornik totalne historije, već one kompleksne, kako bih rekao, kao kod Edgara Morina, ako ga znate, jednog francuskog mislioca. Jer, ipak je nemoguće dobiti totalnu historiju, ali kompleksnu da. Jednostavno, marksisti su je prenijeli kao bazičnu infrastrukturu, determinaciju, superstrukturu, kao što vjerojatno i znate malo o marksizmu, i ta je superstruktura reagirala na socijalnu infrastrukturu. Vjerujem da ne

postoji determinacija ni od dna prema vrhu niti od vrha prema dnu. Postoji kompleksna historija koja nije totalna, nego upravo kompleksna gdje religija igra veliku ulogu, kao primjerice među Slavenima ili u Jugoslaviji, gdje je vidljiv antagonizam između ortodoksnih muslimana i katolika. Ta kompleksnost se jasno vidi posebno za vrijeme okupacije u Francuskoj. Jednostavno se ne može analizirati samo jedna strana: crveni bi rekli da je bilo dobro, dok bi s druge strane bijeli rekli suprotno. Zapravo, obje strane imaju važne stvari koje žele braniti, a osoba koja to možda najbolje razumije nije samo povjesničar, nego kralj Juan Carlos. Mislim da ta kompleksnost može obuhvatiti brojna područja, uključujući politiku. Slično kao što marksisti imaju primat nad ekonomijom, mislim da mi trebamo dodati prirodu, okoliš, klimu itd.

Pro tempore: Korištenje djela Sigmunda Freuda u Vašim radovima nije ostalo neprimijećeno. Što je to francuske povjesničare oko *Analā*, poput Vas, privuklo u svoje historije uključiti i američku psihohistoriju ili neofrojdijske stavove?

Le Roy Ladurie: Zanima me ponešto frejdzizam zbog hysterije iz 1703. godine preobraćenih protestanata pokrajine Cévennes, poslije poznatih kao *Camisards* itd. Bio sam zainteresiran za Freudeov opis i ideju hysterije kao eksplozivnu ekspresiju potisnute seksualne energije. Realno, sada mislim kako je hysterija preobraćenih protestanata s početka 18. stoljeća u Cevannesu ili ona jansenista na groblju Saint-Médard u Parizu 1731. godine imitacija epilepsije, takoreći da bi se privuklo zanimanje, da bi se napravio teatar, religijski ekstremisti, dakle oni kalvinistički i jansenistički ekstremisti imitiraju konvulzije epilepsije kako bi napravili neku vrstu teatra, neku vrstu čuda, što će reći, svrha hysterije je privlačenje pozornosti, kao kad npr. jedna važna francuska žena odbije poziv za doručak s predsjednikom SAD-a i time stvori događaj kojim privlači pozornost, u cijelom svijetu se priča o njoj, možda znate tu anegdotu. Kako god bilo, to je razlog zbog kojeg mislim da je Katolička crkva nakon jansenističkih konvulzija odlučila negirati ili odbiti većinu

čuda. Imao sam djeda koji je bio tvrdokorni katolik oko 1900., no on je uvijek govorio: „Da mi netko kaže da se dogodilo čudo u susjednoj ulici, ne bih se uznemirivao.“ Što će reći da vidim neki čin vjere u hysteriji, ali i burlesknu imitaciju epilepsije koja je stvarna fizička bolest. Frojdovski pristup je iza mene. Nasuprot, očito postoje klasični problemi opozicije otac – sin, želja za ubijanjem oca je jedna od simplističkih emocija koje je Freud otkrio, a koje su prepoznatljive i danas. U povijesti, primjerice, de Gaulle je „ubio“ svoga „oca“ s maršalom Pétainom jer je de Gaulle bio mladi vojnik kojega je Pétain preferirao.

Pro tempore: Vaša knjiga *Montaillou* odmah je po izlasku postala bestseller, što nije često s knjigama „ozbiljne“ historiografije. Neki to pripisuju vrlo dobroj medijskoj promidžbi, drugi pak načinu na koji ste izvore pustili da govore. Što je, prema Vašem mišljenju, presudno u uspjehu tog djela?

Le Roy Ladurie: Kao prvo, nisam uopće mislio da će to biti uspjeh i mediji su poslije došli, oni su došli nakon svega. U stvarnosti, mislio sam da će to zanimati samo ljude iz okruga Ariègea. Međutim, dogodilo se da je dokument kojeg sam koristio, onaj biskupa Fourniera, Jacquesa Fourniera, koji je kasnije pod imenom Benoît XII. postao papa, dakle to je dokument jedne vrlo značajne osobe, ali je i jedna anketa s ljudima. To je dokument od iznimne važnosti, usporediv npr. s Tristanom i Izoldom, značajnim tekstom srednjovjekovne književnosti. Bio sam na neki način izdavač tog teksta iznimnog značenja, koji je odjednom dao sliku o pravim seljacima. Na primjer, u toj knjizi ima osmijeha, ne samo naznaka osmijeha, već osmijeha, vrlo preciznih detalja o problemima strastvene ili fizičke ljubavi, ima mnogo stvari koje se ne mogu naći ni u jednom drugom tekstu, o problemu duhova, fantoma (...) mrtvih koji se vraćaju, ukratko, a u sklopu svega toga prikazuju se i odnosi između sluga i gospodara. (...) Štoviše, u tom selu praktički nema vlastelina, feudalaca, gospode. To su seljaci sami među sobom. I to je ono što sam ja otkrio,

to je jedna vrlo jaka knjiga, vrlo pohotna također, u kojoj se seksualnost uglavnom prikazuje nevjerojatno kvalitetnim tekstom. I Ginzburgovi radovi su također vrlo zanimljivi, no oni nemaju jednaku dokumentarnu vrijednost. Htio sam učiniti dostupnim taj dokument, na sličan način kao što su ljudi koji su izdali Tristana i Izoldu omogućili pristup tom značajnom tekstu.

Pro tempore: Kada govorimo o historiji koja je globalna (*histoire globale*), a nije direktno podržana od strane politike, koje Vi primjere smatrate relevantnima?

Le Roy Ladurie: Da, postoji svjetska povijest kao što se npr. trenutno globalno zatopljenje, koja se tiče cijeloga svijeta (*global warming*). To je svjetska povijest. Isto kao što je 1815. erupcija vulkana Tambore u Indoneziji stvorila svjetski događaj po cijeloj zemlji s laganim zahlađenjem temperature, s puno kiše, hladnoćom, lošom ljetinom/žetvom, borbom stanovnika za opstanak. To je, dakle, primjer svjetske povijesti. Evo još jednog primjera događaja koji je nedavno otkriven – vulkanska erupcija koja se dogodila sredinom 15. stoljeća u Novim Hibridima. To je bila vrlo jaka eksplozija koja je imala posljedice sve do Kine, Rusije, možda i Francuske, u obliku meteorološke i prehrambene katastrofe. Ili ako hoćete još jedan primjer, tu je snažan demografski razvoj Europe i Azije koje su sve više i više u kontaktu, zbog čega bakterije crne kuge dolaze u Zapadnu Europu i ubijaju trećinu ili 40% stanovništva. To je dakle egzodus koji je krenuo iz centralne Azije i koji je došao sve do Europe. To je bilo 1348. Kasnije se proces nastavio s otkrićem Amerike španjolskih osvajača i uvozom europskih bolesti među autohtono domorodačko stanovništvo Meksika i općenito Amerike, koje su uzrokovale istrebljenje još gore nego crna kuga, budući da je u Meksiku ubijeno 90% stanovništva. Tako nastaje populacija koju je lako preobratiti na katoličanstvo i podučiti ga španjolskom jeziku. I dakle, sveukupan taj proces je „mikrobsko“ povezivanje svijeta, koje započinje možda osvajanjima Europe i Azije Džingis-Khana, a nastavlja

se istraživanjem Amerike i Pacifičkih otoka, i sve zajedno predstavlja „mikrosku“ katastrofu. Izložio sam to u švicarskoj povijesnoj reviji, u kojoj o tome ima jedan članak, i u intervjuima u *Journal Expressu*. Ovu ideju upotrijebio je američki povjesničar McNeill,³ a da me nije ni ispravno citirao, odnosno citirajući me u nekim potpuno nebitnim stvarima. Nažalost, američki povjesničari i znanstvenici često tako krivo postupaju, poput jednog Poppera koji je imao hrabrosti upotrijebiti Bergsonove⁴ ideje u tekstu „Dva izvora morala i religije“ o ideji otvorenog društva.

Pro tempore: Jedna od Vaših najčešće citiranih rečenica je ta da će povjesničar budućnosti biti ili programer ili uopće neće postojati. Kako danas gledate na budućnost povjesničara i povjesničarskog zanata?

Le Roy Ladurie: Reći to je možda pretjerano, ali istina je da informatika igra značajnu ulogu u mojim proučavanjima, npr. o povijesti klime. Jednostavno, bojim se da bi se mladi povjesničari, koji se boje računala, mogli malo baviti kvantitativnom poviješću i posvetiti se možda zanimljivim aktivnostima, kao npr. religijska povijest Napoleona, to je zanimljivo. No kakva je korist od računala ako se ne baviš kvantitativnom poviješću?

Što se mene tiče, držim se na jednaku distanci od Alberta Soboula i Françoisa Fureta. Furet mi je bio prijatelj, ali mislim da se pod njegovim utjecajem mnogo mladih povjesničara bavilo samo mišlju i djelom Tocquevillea i da su pomalo zaboravili ulogu narodnih masa. Bojim se da su oni potpuno zaboravili, iako imaju računala, ono što nas uči „škola“ *Analā*. Ako želite, uzmite primjer odličnog povjesničara, gospodina Waresquiela,⁵ koji je napisao knjigu o sto dana, *Talleyrand*,⁶ možda ste ju imali prilike čitati. Waresquiel je iznio novi način prikazivanja povijesti, prikazao je sto dana u očima prijatelja Luja XVIII. I poraz kod Sedana bi se također mogao prikazati u očima vladarice Eugenije. Ili okrug Calvados, viđen očima okruga Bouches-du Rhone. Mogla bi se napraviti geografija za svaki okrug, dobili bismo 80 različitih

viđenja. S obzirom na broj okruga, dobili bismo 8000 različitih teza. To je možda zanimljivo, ali nije baš razumno. Mislim da je povijest, ne samo kvantitativna, povijest [kakvu zastupaju, op. ur.] *Analā* primjerenija.

BILJEŠKE

- 1 Razgovor s E. Le Roy Ladurijem provela je urednica časopisa Marta Fiolčić u ime redakcije telefonski te ga je i prevela s francuskog na hrvatski jezik u suradnji s Martom Medvešek (francuski jezik i književnost/povijest umjetnosti).
- 2 Fernand Braudel je 1902. rođen u selu Luméville-en-Ornois u departmanu Meuse na sjeveroistoku Francuske, koji je dio veće pokrajine Lorraine.
- 3 Ovdje se vjerojatno misli na američkog povjesničara okoliša J. R. McNeilla, autora poznate knjige *Something New Under The Sun: An Environmental History of the Twentieth-century World*.
- 4 Henri Bergson (1859.-1941.), francuski filozof i nobelovac, vrlo utjecajan u intelektualnim krugovima Francuske 20. stoljeća.
- 5 Francuski povjesničar Emmanuel de Waresquiel, stručnjak za Napoleonovo doba i francusku povijest 19. stoljeća.
- 6 Emmanuel de Waresquiel, *Talleyrand, le Prince immobile* (Paris: Fayard, 2003.).

Pro Tempore

Pro Tempore

ČASOPIS STUDENATA POVIJESTI BROJ 8/9, 2010.-2011.

Pro Tempore

Časopis studenata povijesti
godina VII, broj 8-9, 2010-2011.

Glavni i odgovorni urednik
Filip Šimetin Šegvić

Počasni urednik
André Burguière

Uredništvo
Tomislav Brandolica, Marko Lovrić,
Andreja Piršić, Filip Šimetin Šegvić,
Nikolina Šimetin Šegvić, Stefan
Treskanica

Urednici pripravnici
Marta Fiolić, Kristina Frančina, Sanda
Vučićić

Redakcija
Tomislav Brandolica, Marta Fiolić,
Kristina Frančina, Marko Lovrić,
Andreja Piršić, Nikolina Šimetin Šegvić,
Filip Šimetin Šegvić, Stefan Treskanica,
Sanda Vučićić

Tajnica uredništva
Martina Borovčak

Recenzenti
dr. sc. Damir Agičić
dr. sc. Ivo Banac
dr. sc. Zrinka Blažević
dr. sc. Ivan Botica
Miodrag Gladović, d.i.e.
dr. sc. Borislav Grgin
dr. sc. Mirjana Gross
dr. sc. Željko Holjevac
dr. sc. Nenad Ivić
Branimir Janković, prof.
dr. sc. Bruna Kuntić-Makvić
mr. sc. Hrvoje Klasić
dr. sc. Isao Koshimura
dr. sc. Mirjana Matijević Sokol
dr. sc. Hrvoje Petrić
dr. sc. Radivoj Radić
Danijel Rafaelić, prof.
dr. sc. Drago Roksandić
dr. sc. Relja Seferović
dr. sc. Boris Senker
Marina Šegvić, prof.
dr. sc. Božena Vranješ-Šoljan

Lektura i korektura
Marta Fiolić
Ana Jambrišak
Vedrana Janković
Nikolina Kos
Marko Pojatina
Tihomir Varjačić
Tajana Vlaisavljević

Dizajn i priprema za tisak
Tomislav Vlainić
Lada Vlainić

Prijevodni s engleskog jezika
Tomislav Brandolica
Jelena Krilanović
Tina Kužić, prof.
Marko Lovrić
Marija Marčetić
Judita Mustapić
Andrea Pečnik
Marko Pojatina
Prijevodi s njemačkog jezika
Sara Katanec
Mirela Landsman Vinković
Azra Plićanić Mesić, prof.
Filip Šimetin Šegvić
Prijevodi s francuskog jezika
Marta Fiolić
Tea Šimičić
Marina Šegvić, prof.
Mihaela Vekarić
Prijevodi sa slovenskog i srpskog jezika
Krešimir Matešić
Prijevodi s talijanskog jezika
Marina Šegvić, prof.

Izdavač
Klub studenata povijesti - ISHA
Zagreb

Tisak
ZT ZAGRAF

Naklada
Tiskano u 300 primjeraka

ISSN: 1334-8302

Tvrđnje i mišljenja u objavljenim
radovima izražavaju isključivo stavove
autora i ne predstavljaju nužno stavove
i mišljenja uredništva i izdavača.

Izdavanje ovog časopisa financijski su
omogućili:
Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta
Sveučilišta u Zagrebu,
DTM GRUPA d.o.o.,
NARCOR d.o.o.,
TRANSPORTI KRAJAN d.o.o.,
HEMA d.o.o.,
KEMOKOP d.o.o.,
EUROGRAF d.o.o.,
Privatne donacije: S. S., M. F., prof.
dr. Drago Roksandić, Marko Lovrić,
Filip Šimetin Šegvić, Nikolina Šimetin
Šegvić, Tomislav Brandolica.

Redakcija časopisa Pro tempore svim
se donatorima iskreno zahvaljuje na
financijskoj podršci!
Redakcija se također posebno
zahvaljuje gospodinu Zlatku Ožboltu,
dia na trudu i pomoći. Zahvaljujući
njemu, put do izdavanja ovog broja
bio je mnogo lakši. Gospodinu Zoranu
Ivankoviću isto tako dugujemo veliku
zahvalu što nam je izašao u susret
prilikom tiskanja časopisa.

Časopis se ne naplaćuje.

Adresa uredništva:
Klub studenata povijesti - ISHA
Zagreb
(za: Redakcija Pro tempore),
Filozofski fakultet
Sveučilišta u Zagrebu,
Ivana Lučića 3, 10000 Zagreb

E-mail:
pt.redakcija@gmail.com
phillip.simetinsegvic@gmail.com